

Məncə bu əməliyyat şübhəlidir..

Əgər əməliyyat şübhədirsə¹, Maliyyə Monitoringi Xidmətinə (MMX) onun barəsində məlumatın təqdim edilməsinə dair tərəddüd yaranmır – məlumat təqdim edilir. Əsas məsələ əməliyyatın şübhəli olub-olmadığının müəyyən edilməsi zamanı məsul şəxsin qərar vermə müstəqilliyinin təmin edilməsidir.

...

Məsul şəxs (M): Verməliyik! Axı bu hal şübhəlidir!

İdarə Heyətinin sədri (S): Konkret bu hal qanunvericiliyimizdə nəzərdə tutulubmu?

M: Konkret bu hal yoxdur, amma ...

S: Maliyyə Monitoringi Xidmətinin təsdiq etdiyi "Xüsusi indikatorlar"da bu hal varmı?

M: Orada da yoxdur, buna baxmayaraq ...

S: Elə isə, mən də bunu şübhəli hesab etmirəm. "Bank sirri" deyilən anlayışla tanışsan? Sən bilirsən ki, belə müştəriləri itirməklə, bankımız nələrdən məhrum olacaq. Yoxsa əmək haqqının və mükafatlarımızın hansı vəsaitlərdən formalaşdığından xəbərdar deyilsən?!

M: Aydındır ...

(Qərara alınır ki, sözügedən hal "şübhəli" deyil və bu barədə məlumat MMX-yə təqdim edilməməlidir.)

Məlumatı Maliyyə Monitoringi Xidmətinə təqdim edib-etməmək barədə tərəddüd yarandıqda, məsul şəxs hansı addımı atacağını konkret bilməlidir

Dialoq nəticəsində elə təəssürat yarana bilər ki, gələcəkdə ciddi cinayət əməllərinin ifşa edilməsinə gətirib çıxara bilən çox əhəmiyyətli məlumat MMX-yə ona görə təqdim edilmir ki, məsul şəxs öz mövqeyini, bankın gələcəkdə qarşılaşacağı xoşagəlməz nəticələri qəti və aydın şəkildə izah edə bilmir. Bu səbəb, əhəmiyyətli olsa da, əsas deyildir. Əsas olan səbəb, bankda bu cür dialoqların aparılmasının normal praktika kimi qəbul edilməsidir.

Təcrübə göstərir ki, bankda belə söhbətlərin aparılmasına, ümumiyyətlə, şərait yaradılmamalıdır. Əməliyyatın şübhəli olub-olmaması barədə qərar məsul şəxs tərəfindən şəxsən qəbul edilməlidir; bu cür məsələlər iki şəxsin

şifahi müzakirəsi əsasında həll olunmamalıdır. Bununla yanaşı, məsul şəxs müvafiq qərarın qəbul edilməsi üçün məsələni kollegial (İdarə Heyətinin və ya Müşahidə Şurasının) müzakirəsinə çıxartmaq hüququndan da məhrum edilməməlidir. Hər bir halda, banklarda bu məqsədlər üçün müvafiq prosedurlar qabaqcadan müəyyən edilməlidir. Məlumatı MMX-yə təqdim edib-etməmək barədə tərəddüd yarandıqda isə, məsul şəxs hansı addımı atacağını konkret bilməlidir.

Əməliyyatın şübhəli olub-olmamasına dair tərəddüdləri minimuma endirmək üçün, bankda artıq aparılmış olan bütün əməliyyatları ən azı iki əsas qrupa bölməkdə fayda vardır: qeyri-adi və şübhəli əməliyyatlar.

¹ Bu məqalənin məqsədləri üçün, "şübhəli əməliyyat" dedikdə "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun yalnız 7.2.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş "pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilməsi və ya terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi ilə bağlı olmasına şübhə və ya belə şübhə üçün kifayət qədər əsaslar yaradan hallar" ilə bağlı əməliyyatlar başa düşülməlidir.

² Bank əməliyyatçıları tərəfindən qeyri-adi əməliyyatların ifşa edilməsi üçün tələb olunan əlavə tədbirlər və səriştəyə dair bəzi mülahizələrə bax. "Banklar və Biznes" jurnalı, №5(36), 2011, s.30-33

Müştərinin qaribə və müəmmali davranışı, eləcə də normal işgüzar praktikaya və ya münasibətlərə uyğun olmayan, qeyri-tipik, mürəkkəb, irrasiional və ya əğlabatan iqtisadi mahiyyəti olmayan əməliyyatlar qeyri-adi kimi qəbul edilməlidir. Lakin bütün bu cür əməliyyatlar barədə məlumatların MMX-yə təqdim edilməsinə nəinki ehtiyac yoxdur, hətta, belə demək olar ki, onlar MMX-yə təqdim edilməməlidir.

Bütün qeyri-adi əməliyyatlar ilk olaraq bankın qabaqcadan hazırlanmış prosedur və qaydalarına uyğun olaraq müəyyən edilmiş müvafiq əməkdaşlarının (xüsusilə, məsul şəxs) "süzgəcindən" keçirilməlidir. Əməliyyatın "qeyri-adi" kateqoriyasından "şübhəli" kateqoriyasına keçirilməsinə dair qərar əlavə araşdırma (əlavə eyniləşdirmə) aparıldıqdan sonra verilir. Belə araşdırma zamanı bu hallar ortadan qalxdıqda, yəni əməliyyatın əğlabatanlığı əsaslandırıldıqda və həmin əsaslar təsdiqləndikdə əməliyyat "normal, adi" kimi qəbul edilir və onun barədə məlumat MMX-yə təqdim edilmir. Əməliyyat yalnız o halda şübhəli hesab olunur ki, araşdırma nəticəsində onu qeyri-adi hesab etməyə əsas verən hallar ortadan qalxmamış olsun.

Müştərinin müəmmali davranışının və ya birdəfəlik əməliyyatların qeyri-adiliyinin müəyyən edilməsi yalnız bank əməliyyatçılarının qabiliyyətindən asılı olacaq.²

Digər əməliyyatların qeyri-adiliyi isə qabaqcadan təsbit edilmiş konkret meyarlar əsasında müəyyən edilməlidir. Bu meyarlar hər bir bank tərəfindən fərdi təsbit edilir. Meyarların sayı və təfərrüatı bankın sərəncamında olan resurslardan, habelə onun məruz qaldığı nisbi risk səviyyəsindən asılı olacaqdır. Nisbi risk səviyyəsi bankın ölçüsündən (ştat və filial sayından), onun təklif etdiyi xidmət və məhsulların

həcm və çeşidindən, habelə müştəri kontingentindən asılı olaraq müxtəlif ola bilər. Bu parametrlər nə qədər geniş olsa, bankın məruz qaldığı nisbi risk səviyyəsi də bir o qədər yüksək olacaqdır. Bank nə qədər çox lazımı resurs və imkanlara malik olsa, onun məruz qaldığı nisbi risk səviyyəsi nə qədər yüksək olsa müəyyən edilmiş meyarlar da bir o qədər daha təfərrüatlı, onların sayı daha çox və istifadə edilən limitləri daha aşağı olacaqdır.

Əməliyyat o halda şübhəli hesab olunur ki, araşdırma nəticəsində onu qeyri-adi hesab etməyə əsas verən hallar ortadan qalxmamış olsun

Eyni zamanda, belə meyarlardan istifadə etmək üçün bankın bütün müştərilərini öncədən müəyyən edilmiş risk kateqoriyalarına bölmək lazım olacaqdır. Bununla bağlı üç əsas faktordan asılı olaraq ən azı üç risk kateqoriyası müəyyən edilməli olacaqdır.³

Müştərilər risk kateqoriyalarına görə bölünərkən, müştərilərin profillərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Müştərilərin profilləri həm hər konkret müştəri üçün, həm də oxşar fəaliyyət əsasında formalaşan müştəri qrupları üçün müəyyən edilməlidir. Müştərilərin doğru profillərinin müəyyən edilməsi isə bank əməliyyatçıları tərəfindən eyniləşdirmə tədbirlərinin səriştəli yerinə yetirilməsindən asılı olacaqdır.

Profillər hər zaman reallığı əks etdirməli, yəni statik deyil, dinamik olmalıdır. Müştərilərin risk dərəcələri,

onların hazırkı reallığa uyğunluğu mütəmadi olaraq yoxlanılmalı, müştəri və müştəri qruplarının profilləri (onların eyniləşdirmə məlumatları) vaxtı-vaxtında yenilənməlidir.

Əməliyyatların qeyri-adiliyini ölçən konkret meyarlara misal olaraq, aşağıdakı indikatorları göstərmək olar:

- bir müştərinin konkret saydan artıq sayda benefisiarının, kontragentinin və/və ya nümayəndəsinin olması;
- müştərinin və ya müştəri qruplarının (o cümlədən, siyasi xadimlərin) profillərini müəyyən edən əməliyyatların həcmi, sayının və/və ya növlərinin konkret göstəricilərdən fərqli olması;
- MMX tərəfindən müəyyən edilmiş dövlət və ərazilərdən başqa digər dövlət və ərazilərlə (o cümlədən, offşor zonalarla) bağlı əməliyyatların aparılmış olması və onların sayının və/və ya həcmi müəyyən göstəricidən artıq olması;

Eyni zamanda, qeyd olunmuş meyarlar müştərilərin risk kateqoriyalarına görə bölgüsünü asanlaşdırır və ayrı-ayrılıqda proqram alqoritmləri kimi qəbul edilə bilər. Bu məqsədlə, bank daxilində müvafiq proqram təminatından istifadə edilməsi zərurəti yaranır.

Yalnız müvafiq proqram təminatı və risk-əsaslı yanaşma çərçivəsində bu kimi alqoritmlərdən istifadə edildikdə, habelə əməliyyatın "şübhəli əməliyyatlar" kateqoriyasına aid edilməsinə dair xüsusi prosedur və qaydalar hazırlanıb tətbiq olunduqda banklar tərəfindən effektiv monitoring⁴ (nəzarət) tədbirlərinin aparıldığından danışmaq mümkün olacaqdır.

Zaur N. HACILI
Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin
böyük mütəxəssisi, Azərbaycan Bank
Tədris Mərkəzinin eksperti

³ Risk kateqoriya və dərəcələri, habelə onların asılı olduqları faktorlar barədə daha ətraflı bax. Zaur Hacılı, *Çirkli Pulların Yuyulmasına qarşı Mübarizə*, "Abşeron" nəşri, 2010, s.113-120

⁴ Burada "monitorinq" dedikdə "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.6-cı maddəsində qeyd olunmuş tədbirlər nəzərdə tutulur.